

Ruotzin Waldacunnan Laki

Ruotzin Waldacunnan Laki. Hyväxi luettu ja watan otettu Herrain Päiwillä Wuonna 1734. Pränttijn annettu Georg Saloniuxelda — — Wuonna 1759. Turusa, Prändätty — — Jacob Merckellildä. — Näköispainos, nykyasuinen versio, sanasto sekä kaksi artikkelia. WSOY, Porvoo 1984. 410 sivua + XVI + 266 sivua.

Joulukuussa 1984 oli kulunut 250 vuotta niistä »Herrain Päiwistä», joilla Ruotsin valtakunnan säädyt hyväksyivät koko

valtakuntaa koskevan yleisen lain, vuoden 1734 lakina tunnetun lakikokoelman. Niihin 250-vuotisjuhlan hankkeisiin, joihin oli täytynyt ryhtyä jo vuosia aiemmin, kuului lain suomennoksen julkaiseminen uutena painoksena. Koska ei haluttu tyytyä vain näköispainokseen, hanke toteutettiin Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ja Werner Söderström Osakeyhtiön yhteistyönä. Huolellisen suunnittelun ja kaikissa vaiheissaan täsmällisen työn tuloksena saatiin kirja, jonka arvoa kuvastaa ulkoasunkin muhkeus. 2 000 nahkaselkäistä kappaletta numeroitiin. Juhlakirjan vieminen joulukuussa 1984 Tukholman Ritarihuoneessa pidettyihin 250-vuotisjuhliin on ollut viejille mieluisa kunniatehtävä. Saamani tiedon mukaan kirja oli nahkaselkäisistä n:o 3; ensimmäisen nahkaselkäisen kappaleen oli saanut tasavallan presidentti ja toisen opetusministeri.

Kirjaan sisältyy vuonna 1759 ilmestyneen suomenkielisen Ruotzin Waldacunnan Laki -teoksen näköispainos, sama teos antiikva-asuisena, runsaat tuhat sanaa selittävä sanasto sekä kaksi lyhyehköä artikkelia: toinen vuoden 1734 lain taustasta, toinen suomalaisesta lakikielestä.

Kun sama teksti julkaistaan yksissä kansissa kahdesti, on syitä ja vastasyitä jo kustantamisen kalleuden vuoksi harkittu tarkkaan. Ratkaisu, johon päädyttiin, oli kallis mutta oikea.

Isoin osa kirjaa on alkuperäisen fraktuuratekstin näköispainosta (sivut 1–313 ynnä »Registeri tämän Laki-kirjan ylitze», s. 315–368, ja »Tuomarin Oijennus nuorat», 8 lehteä). Vanhan kirjaharvinaisuuden tuominen tällä tavoin uudelleen kaikkien ulottuville on kiitoksen ansaitseva teko. Painoasu on onnistunut hyvin ja teksti on — ainakin niissä kappaleissa, joita olen selaillut — selvää, ei liian tummaa, ei liian vaaleaa. Ne lukijat, jotka ovat tottuneet lukemaan fraktuuraa, eivät toista versiota tarvitse. Kuitenkin juuri sen saaminen mukaan juhlakirjaan tekee tästä erityisen tärkeän. Aloite on tietääk-

seni tullut Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta, toimistopäällikkö Esko Koivusalolta. Hänen ja varmaan Vanhan kirjasuomen sanakirjan koko toimituskunnan tavoitteena oli tällä tavoin saada lain teksti ATK-tiedostona hyödyttämään sanakirjatyötä ja vanhan kirjasuomen tutkimusta. Sekä sanakirjatyössä että kaikessa kirjasuomen tutkimuksessa on tavaton hyöty siitä, että nyt on käytävissä ladotusta tekstistä tietokoneen avulla tehty tekstisanaluettelo, jonka perusteella löytää lakitekstin jokaisen sanan jokaisen esiintymän lähimpine tekstiympäristöineen. Tosin eri esiintymät löytyvät vain, jos etsii esim. nomineista kaikki mahdolliset yksikön ja monikon taivutusmuodot. Jonkin verbin jokaisen esiintymän tavoittaminen saattaa olla vieläkin työläämpää. Mutta vaiva on kuitenkin vähäinen, jos sitä vertaa kirjan läpilukemiseen ja tutkittavien sanojen poimintaan käsin. — Kustantaja taas lienee pitänyt ladotun tekstin mukaanottoa tärkeänä ensisijaisesti markkinoinnin helpottamiseksi. Onhan mahdollisten lukijoiden joukossa eniten sellaisia, jotka eivät ole oppineet fraktuuraa lukemaan, eivät ainakaan koulussa.

Kun lain 200-vuotismuistoa vietettiin 1934, julkaistiin neliosainen »Minneskrift ågnad 1734 års lag». Sen kolmas osa on näköispainos lain ensimmäisestä antiikvalla painetusta ruotsinkielisestä laitoksesta. Tämä oli ilmestynyt jo niin varhain kuin vuonna 1770. Ruotsin lakikielen tutkijoilla on siis runsaat 200 vuotta ollut käytettävänä nykyaikaisin kirjaimin painettu lakiteksti.

Jos nyt ilmestyneessä suomalaisessa RWL:ssa ei olisi mukana antiikvalla kirjoitettua osaa, voisi monen lukijan innostus tyrehtyä ortografisiin alkuvaikeuksiin. Saattavathan tekstin muutkin outoudet, mm. sanastolliset ja syntaktiset arkaismit, hidastaa lukemista. Tämän tyyppisen kirjan lukijakunta jää väkisinkin suppeaksi; on tehty viisaasti, kun lukemista on helpotettu siinä missä on voitu vaihtamalla näköispainoksen fraktuu-

rakirjaimet tuttuihin.

Teoksen toinen pääosa, nykyasuinen versio, vie vähemmän sivuja kuin näköispainos, vain 225. Koko alkuperäinen teksti – nimiölehti, esipuhe, kuninkaallisen majesteetin vahvistus, privilegium, sisällysluettelo, yhdeksän lain kaarta lukuineen ja pykäläineen, prääntivirheluettelo, hakemisto ja tuomarinohjeet – on kirjoitettu kirjain kirjaimelta tarkasti näköispainoksen tekstin kanssa identtiseen asuun. Kun molemmat tekstit ovat yksissä kansissa, voi lukija helposti itsekin tarkistaa jonkin epäuskottavan tuntuksen kirjoitusasun tai oudon muodon. Tähän tarkistukseen ei kylläkään ole syytä aikaansa tuhlata.

Nykyasuisen version on kirjoittanut tekstinkäsittelyjärjestelmään Suvii Kallio, ja korjausluvusta on huolehtinut Solmi Wartiovaara. Työn on täytynyt vaatia herpaantumaton tarkkuutta, ja tuskin se olisi onnistunutkaan, jollei tavoitetta olisi alun alkaen asetettu korkealle: virheitä ei saa jäädä ainuttakaan! Uuden version käyttäjät voivat nyt luottaa siihen, että teksti on alkuperäisen tarkka kopio, välimerkkeineen ja virheineenkin. Olen verrannut antiikvatekstin joka kymmenennen sivun näköispainoksen fraktuuratekstiin. Löysin jonkin vähäisen eron: s. 3, 5. § *wiimeisen*, po. *wijmeisen*, s. 53, XII luvun otsikossa *terhometzään*, po. *terho-metzään* (koska saman luvun 1. §:ssäkin näin), s. 181 rivi 6 *eri sanoilla*, po. *erisanoilla*, s. 193 puoliväli *U.C.*, po. *U.C.* Mainittakoon, että antiikvalaitoksessa on selvästi pyritty säilyttämään sellaisetkin näköispainoksen virheet kuin ylösalaisin olevat kirjaimet (esim. s. 203 ylin rivi *suuriju* pro *suurijn*) tai kirjainten puuttuminen (esim. s. 213 s.v. *Warcaus haaxicko* pro *haaxiricko*). Vastaavanlaisia tapauksia on myös s. 193 s.v. Lahjat: *lahjan tähden*, po. *lahjan tahden*, s. 223 rivi 8 *päällä*, po. *päalla* ja s. 113 alh. *hän*, po. *han*.

Koristevinjetitejä ja kukkakoreja, jotka ilahduttavat näköispainoksen lukijaa, saa tietenkin turhaan etsiä nykylaitoksen sivuilta. Pois on jätetty myös kunkin sivun

yläviivan päällinen teksti, joka kertoo mikä lain kaari on kyseessä. Tätä tietoa tarvitsisi varsinkin hakemistoa käyttäessään, koska se ei viittaa sivuihin vaan kaariin ja niiden lukuihin ja pykäliin. – Näköispainoksen s:lla 314 oleva »Prääntivirhet» viitteineen on kuten muukin teksti kirjaimelleen ja numeroilleen säilytetty uudessa laitoksessa. Viitteet eivät siis osukaan kohdalleen. Ei tästä ratkaisusta varsinaista haittaa ole, mutta ei kyllä hyötyäkään. Olisiko kirjaimellisesta vastaavuudesta painovirheiden paikkojen ilmoituksissa voinut luopua? – Aakkosellinen hakemisto on niin ikään näköispainoksessa parempi kuin modernissa versiossa; asiat löytyvät helpommin, kun ne alkavat kukin riviltään.

Näköispainoksen ja sen nykyaikaistetun kopion jälkeen annetaan lukijalle vielä samaan hintaan – ei varsin vähäiseen – tietoa vuoden 1734 lain taustasta 10 sivun verran ja katsaus suomalaiseen lakikieleen ja lainsuomennoksiin. Edellisen artikkelin on kirjoittanut oikeushistorian professori Heikki Ylikangas, jälkimmäisen Esko Koivusalo.

1700-luvulta peräisin olevan lakikoelman lukijat lienevät ensisijaisesti juristeja ja historiantutkijoita. Juuri heille on Ylikankaan kirjoitus tarkoitettu, mutta kiintoisaa asiaa siinä on kielentutkijoillekin. Lukuhalua lisää osaltaan Ylikankaan esitystapa. Aluksi hän käsittelee monipuolisesti kysymystä, miksi vuoden 1734 lakiteosta valmistelevalle komissiolle asetettiin jo v. 1686 – 300 vuotta sitten. »Mistä virisi ajatus koko oikeuden koonnattamisesta ja vallankin sen sisällön uudistamisesta?» Kodifiointihankkeella oli takanaan lähes satavuotinen historia. Lain uudistamiseen oli tarvetta mm. siksi, että vanhan lain sanasto oli vanhentunut ja että käytäntö oli vakiinnuttanut uusia oikeustapoja entisten tilalle. Uudistamista pitkittivät ja viivyttivät sitten mitä moninaisimmat syyt, joita Ylikangas havainnollisesti selostaa. Käsiteltyään komission asettamisen välittömiä syitä ja komission jäsenten valintaperusteita ja ni-

Kirjallisuutta

mittämistä Ylikangas tiivistää vielä lyhyehköön lukuun käsityksensä vuoden 1734 lain keskeisistä seikoista. Siteeraan tästä katkelman, myös näytteeksi hänen tyylistään:

Vuoden 1734 laki on edelleen tuorein yhtenäinen lakikirjamme, olkoonkin että vain pieniä osia siitä on enää voimassa. Syntyprosessiltaan se on ajaton. Sen taustalla ovat samat tekijät, jotka muuttavat oikeutta nytkin. Tuon usein ylistellyn lain arkaistisen jylhä ja ytimekäs kielenkäyttö ei ole pelkästään tulosta ajan etevimpien juristien pyyteettömästä uurastuksesta »perinteisen pohjoismaisen oikeusjärjestyksen kehittämiseksi». Vuoden 1734 lain ratkaisujen takaa hämmäyttävät vieläkin – sen kiihkeän yhteiskunnallisen valtataistelun vaiheet, jotka tuottivat sekä reduktion ja itsevaltiuden että syvältä uurtavan käänteen Ruotsin sisäisessä kehityksessä.

Erinomainen on Ylikankaan artikkelin viimeinen jakso, jossa hän monin lukemaan houkuttelevin esimerkein kertoo tuomarinohjeista ja niiden historiasta. Ohjeet periytyvät jo 1500-luvulta, ja ne laati Olaus Petri. Käsin monistettuina ne levisivät nopeasti yleiseen käyttöön. Suomessakin niihin on viitattu jo 1560-luvulla. Lakikirjan liitteenä ne ovat olleet vuoden 1734 lain ilmestymisestä lähtien kaikissa painoksissa; ne ovat kiinteä osa ruotsalaista ja suomalaista oikeusperinnettä.

Esko Koivusalon artikkeli on niin lyhyt, kuusi sivua, että käsiteltyjen asioiden moninaisuus herättää kunnioitusta. Tekstistä käy hyvin ilmi, että kirjoittajalla olisi jokaisesta mainitsemastaan asiasta enemmänkin sanottavaa. Joiltakin osin lukija voi tyydyttää tiedonhaluaan lukemalla Koivusalon artikkelin »Laki ja Raamattu» vuoden 1984 Lakimiehestä (s. 1100–1115). Se on osin sama kuin RWL:n mukana oleva mutta osin yksityiskohtaisempi. Varsinkin vuoden 1734 lain suomennoksen kielestä siinä on kiintoisia havaintoja, jotka olisivat saaneet olla kirjankin artikkelissa. Kustantaja

lienee esittänyt toivomuksen enimmäislaajuudesta, johon Koivusalo on kyllä taitavasti onnistunut mahduttamaan olennaisimman lainsuomennosten historiasta, niiden tutkimushistoriasta, lainsuomennoksista, lainsuomentajista ja syistä heidän käyttämänsä kieleen. Lainsuomennoskielen ja kirkollisen kielen suhde on selvästi ala, jolta vanhan kirjasuomen tutkijat voisivat löytää antoisia tutkimuskohteita, Koivusalon viitoittamaan tapaan. Mahdollisuudet tällaiseen tutkimukseenhan ovat nyt entisestään parantuneet, kun käytettävissä on sekä vuoden 1734 lainsuomennoksen KWIC-indeksi että Agricolan teosten KWIC-indeksi. Molemmat ovat myös mikrofilmikorteissa, mm. Vanhan kirjasuomen sanakirjan toimituksessa ja tutkimusarkisto Suomen suvun kirjastossa.

Esiteltävänä olevan kirjan lopussa on lukijaa suuresti hyödyttävä sanasto. Siinä on selitetty »toistatuhatta Ruotsin valtakunnan lain sanaa lukijan avuksi». Nykyihmiselle outojen sanojen lisäksi mukana on »myös sellaisia sanoja, joiden kirjoitusasu tai kieliopillinen muoto saattaa vaikeuttaa ymmärtämistä». Sanaston hakusanamuodoksi ei olekaan otettu sanan nykykielistettyä asua, kuten on tehty Vanhan kirjasuomen sanakirjassa, vaan yhteys lainsuomennostekstistä löytyvän oudon sanan ja sanaston hakusanan välillä on pyritty saamaan mahdollisimman selväksi. Joihinkin kompromissiratkaisuihin on ollut pakko turvautua. Lainsuomennoksessa esiintyy mm. adjektiivista *huokea* vain superlatiivimuoto *huokein*, mutta sanastossa on silti perusmuoto *huokia* 'lievä; viheliäinen'. Hakusanamuodoksi on siis otettu *-ia*-asu sillä perusteella, että jos sana olisi 1700-luvun tekstissä perusmuodossa, tämä mitä todennäköisimmin olisi juuri *huokia*. Yhdenmukaisuutta tähän tapaan olisi toivonut myös verbien *-aa*, *-ää* -loppuisiin infinitiivimuotoihin; nyt osa niistä on kirjoitettu sanastossa yhdellä kirjaimella, osa kahdella, esim. pass. infinitiivit *aljetta*,

murretta, annettaa, coetelmaa ja akt. infinitiivit *cadotta, cangotta, edeswetä, caupistaa, cuolettaa*. Käytin sanaston tarkastuksessa apunani KWIC-indeksiä ja hämmästyin aika lailla, kun tavan takaa näytti siltä, ettei sanastoon otettua sanaa esiinnykään itse lakitekstissä. Tällaisia lakitekstissä kertaakaan esiintymättömiä mutta sanastoon päässeitä sanoja ovat mm. *actori, advocati, appellerata, arrendi, arresti, attestati, cando, cautioni, contracti, executioni, expensit, hospitali, pöweli, resoltioni, riddari*. Kuten voi huomata, kyseessä ovat nuoret lainat tai sivistyssanat. Ne ovat sanastoon tulleet hakemistosta, jossa niitä on ollut sellaista

lainsuomennoksen 1700-luvun lukijaa varten, jolle ne ovat olleet tutummat kuin suomennostekstin käyttämät suomalaiset vastineet.

Päätän esittelyni siteeraamalla Esko Koivusalon vakavaa tekstiä Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen aikakauskirjasta (Lakimies 1984 s. 1114), mistä hänen sanansa eivät tavoittane suomen kielen tutkijoita yhtä helposti kuin Virittäjästä:

Ruotzin Waldacunnan Laki on keskeistä suomalaista kulttuurihistoriaa. Sen tutkiminen saisi olla fennistiikan työohjelmassa kielitieteen kulloisistakin muoti- ja valtavirtauksista riippumatta.

SILVA KIURU